

10. Порядок проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / затв. постановою КМУ від 12 трав. 2007 р. № 698. – Режим доступу : <http://195.78.68.73/kru/uk/publish/article/84542>.

11. Порядок проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / затв. постановою КМУ від 25 берез. 2006 р. № 361. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-osnovnih-naprjamiv-kontrolno-reviziinoyi--doc80808.html>.

12. Порядок проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ [Електронний ресурс] / затв. постановою КМУ від 31 груд. 2004 р. № 1777. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_4x/pg_ikgnxq.htm.

13. Порядок проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту окремих господарських операцій [Електронний ресурс] / затв. постановою КМУ від 20 трав. 2009 р. № 506. – Режим доступу : <http://195.78.68.73/kru/uk/publish/article/84564>.

УДК 004:005.21:658

Педченко Н.С.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
декан факультету фінансів і обліку
Полтавський університет економіки і торгівлі

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Успішна реалізація цілей і завдань підприємства значною мірою залежить від наявності та ефективного використання потенціалу розвитку. При цьому важливим залишається можливість його вартісного вираження, оцінки, аналізу, прогнозуванню, контролю за ним, тобто його інформаційної відображеності. Це є основою інформаційного забезпечення діяльності підприємства і визначає його стратегічний успіх. Наявність інформаційного забезпечення призводить до підвищення оперативності та адекватності процесу прийняття управлінських рішень, а ефективність їх використання визначає результативність реалізації не тільки поточних завдань підприємства, а й стратегічних цілей розвитку. Своєчасною стає необхідність подальшого вдосконалення підходів, принципів, форм і методів розробки нових наукових підходів та практичних рекомендацій щодо інформаційного забезпечення діяльності підприємства. Це обумовлює необхідність дослідження ефективного інструментарію інформаційного забезпечення стратегії управління та потребує адаптованих підходів до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі інформаційного забезпечення через її інструментарій при стратегічному управлінні потенціалом закордонними і вітчизняними вченими приділяється значна увага. Питанню дослідження систем і використання такого методологічного інструменту як «системний підхід» приділяли значну увагу в теорії систем, теорії організації, системному аналізі, синергетиці, кібернетики, теорії управління, що свідчить про його міждисциплінарний характер. Серед зарубіжних вчених, що становлять основу розвитку системного руху, слід відзначити Р.Акоффа, Ч. Барнарда, Р. Джонсона, Ф. Каста, Д. Кліланда, В. Кінга, Дж. Кліра, Е. Кунца, О. Ланге, Е. Ласло, Р. Розенцвейга, Ешбі У.Роса, Р. Саймона, Дж. Форрестера, Ф. Емері, С. Янга і багато інших. Значний внесок у розробку системного підходу як загальної методології дослідження внесли фундаментальні наукові праці російських і українських учених: В.Г. Афанасьєва, А. І. Берга, І.В. Блауберга, О.О. Богданова, С.А. Валуєва, В.Н. Волкової, Д.В. Гвішіані, С.П. Никанорова, В.Н. Садовського, Ф.Е. Темникова, В.С. Тюхтіна, А.І. Уємова, Ю. І. Черняка, Ю.А.Урманцева, Е.Г. Юдіна та ін.

Принципам формування і використання потенціалу як інструментарію інформаційного забезпечення приділяли увагу Т.А.Васильєва, С.В.Леонов, І.П.Отенко, Ф.Ф. Бутинець, Д.В.Райко, Є.В.Лапін, що угоджені з діалектичними принципами пізнання О.А.Смалькова, В.Я.Петрушенка, Л.В.Губерського, Є.А.Подольської, А.Г.Спіркіна.

Використанню методів як інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління приділяли увагу Д.В.Райко через ієрархію методів наукового пізнання; П.М.Григорук через

технології бізнес-процесів; В.В. Вітлінський, О.С.Федонін, В.В.Пастухова через експертний аналіз; О.А. Пробоїв через комплексний показник; І.П.Отенко, Л.І.Михайлишин, В.А.Верба О.А.Загородніх, В.Г. Балашов через життєвий цикл.

Значимості побудові моделей як вивченню кількісних взаємозв'язків, взаємозалежностей системи та можливість вдосконалення її через процес моделювання для подальшого розвитку є колом наукових інтересів Р.Акоффа, О.О.Бакаєва, І.П.Отенка, В.В.Вітлінського, О.Т. Іващука, В.А.Верби, О.А.Загородніх.

Разом з тим, роботи сучасних науковців свідчать про невирішеність і практичну значущість питань виокремлення інструментарію інформаційного забезпечення при стратегічному управлінні потенціалом розвитку на основі системного підходу, можливості побудови комплексного показника на основі взаємодоповненості методів і моделей, взаємоузгодженості їх результатів та оцінки рівня відповідності сучасного етапу розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є застосування системного підходу до обґрунтування інструментарію інформаційної системи стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напевно сьогодні не викликає сумніву той факт, що інформаційна забезпеченість стратегічного управління є необхідною умовою прийняття ефективних рішень для функціонування підприємства, а інформаційна відображеність наявного потенціалу може окреслити ймовірні рамки дозволених його формування і використання для перспективності розвитку такого підприємства. Це потребує окремих підходів до обґрунтування інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства, що базується на таких складових:

- підходи як підґрунтя до розроблення інструментарію;
- принципи як правило, сформульоване на основі пізнання закономірностей;
- методи як кількісні та якісні прийоми визначення взаємозв'язку та взаємовпливу факторів;
- моделі як особливий процес опосередкованого пізнання через зміну, перенесення, прогноз.

Серед підходів, що пропонуються у науковій літературі виділяють системний [19; 22; 24]; системний і процесний [23]; системний і ситуаційний [8, с.77]; системний і комплексний [9, с.89]; системний, структурно-функціональний, кібернетичний, вірогідності, моделювання, формалізації [18, с.282]; предметний, інтеграційний та ситуаційний [6, с.122-123]; процесний, функціональний, елементний, ситуаційний, і в продовження підкреслюють необхідність їх інтегрування з такими як цільовий, поведінковий, рефлексивний [15], що наводить на думку про актуальність застосування системного підходу.

Системний підхід є тією основою, що дає змогу об'єднати різноманітний матеріал воедино (рівні формування потенціалу розвитку, чинники успіху, специфіку діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації); взявши до уваги безліч різних факторів, виокремити найбільш впливові та значимі для перспективи розвитку з точки зору цілей, напрямів та критеріїв (за рівнем значимості, за напрямом впливу, за рівнем еластичності); знайти шляхи та методи ефективного впливу на них (гармонізації, прогнозування, побудови профілю). На користь системного підходу як методології наукового дослідження слугує те, що він об'єднує принципи, методи та моделі для вивчення окремо взятих компонентів (складових) об'єкта дослідження (в нашому випадку – потенціалу розвитку), їх взаємозв'язків і взаємодії. Тому системний підхід і буде підґрунтям до розроблення інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації.

Системний підхід до стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства створить основу для підвищення ефективності і дозволить:

- обґрунтувати вектор розвитку і визначити рівень досягнення мети;
- визнати зміни структурної вираженості, як результат виявлення і розв'язання суперечностей, визначальними в процесі формування і використання потенціалу розвитку;
- розрахувати комплексний показник оцінки потенціалу розвитку підприємства через визначення його складових та їх значимості;
- виявити стимулятори і дестимулятори потенціалу розвитку;
- встановити рівень відповідності потенціалу розвитку етапам життєвого циклу (високий, нормальний, нестійкий, критичний, катастрофічний);
- сформувати відповідно до цілей оптимальну структуру потенціалу розвитку;
- розробити комплекс організаційно-управлінських заходів, спрямованих на створення новітніх програм, проектів, шляхом координації складових потенціалу та їх значимості у відповідності до стадії життєвого циклу.

Щодо наступної складової інструментарію інформаційного забезпечення, то основними принципами інформаційного забезпечення функціонування механізму формування і використання потенціалу є керованість, плановість, адекватність, безперервність розвитку та зворотній зв'язок [6, с.122-123]. На думку д.е.н. Т.А.Васильєвої та д.е.н. С.В.Леонова, принципами інформаційного забезпечення формування потенціалу інноваційного розвитку є перспективність, прогресивність,

співвідношення, реальність, обмеженість та взаємозамінність, цільова направленість, адаптивність, динамічність, здатність до розвитку [3, с.165-169].

За твердженням І.П.Отенко, система принципів забезпечення управління потенціалом включає принцип єдності цілей і ефективності, принцип інтеграції, принцип верифікації, принцип паритету повноважень і відповідальності, принцип ефективності керівництва, принцип обліку і збалансування інтересів учасників, принцип гнучкості і принцип адекватності [17, с.68].

Створюючи інформаційне забезпечення, дотримуються таких принципів: цілісність, ймовірність, контроль, захист від несанкціонованого доступу, єдність і гнучкість, стандартизація та уніфікація, адаптивність, мінімізація введення й виведення інформації - описали наступну наукову позицію [5].

Через чітку системну підпорядкованість пропонують розглядати принципи організації будь-якої підсистеми, до яких належать принцип системної впорядкованості; відповідність загальній логіці організації управління; оптимальне співвідношення централізації та децентралізації функцій [22].

Виділяють такі принципи побудови і функціонування інструментарію інформаційного забезпечення, як відповідність, економічність, регламент, самоконтроль, інтегральність, адаптивність [2].

Класифікувати принципи на ті, що визначають якісні характеристики інформації (релевантність, надійність, порівняльність, послідовність, зрозумілість); ті, що формують процедуру ведення аналізу (системність, науковість, конкретність, комплексність, регулярність, наступність, економічність, об'єктивність); ті, що регламентують побудову системи аналітичних показників у конкретних ситуаціях (комплексність, взаємозв'язок, інтегративність, оптимальність, допустима мультіколінеартність, порівняльність, адекватність, неформальність) – це ще одна наукова позиція [19, с. 24].

Оскільки мова йде про принципи інструментарію інформаційного забезпечення, тоді, на нашу думку, варто звернути увагу на вимоги, що висувуються до інформаційного забезпечення. Зазвичай вважають, що інформація якісна, якщо вона відповідає таким вимогам, як: достовірність; точність; актуальність; доступність; зручна форма представлення [3, с.7-8; 2]. Відповідно до словника української мови, що принципи, що вимоги мають багато відтінків, але дещо є для них спорідненим. І принципи, і вимоги можуть виступати в якості переконання, норми, правила, якими керуються або яким повинні підлягати [20].

Враховуючи системний підхід до дослідження питань інформаційного забезпечення стратегічного управління, принципами інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації є:

- достовірність (рішення, що базуються на недостовірній інформації призводять до неправильних дій і прямих збитків);

- точність (у розрахунках, у оплаті, у термінах);

- актуальність (важливою в даний момент часу);

- доступність (строки її отримання відповідають терміну її важливості);

- зручність (візуалізація зручна для користувача, що спрощує процес прийняття рішень і його терміни);

- чіткість (відсутність зайвого);

- повнота (окреслення достатньо для розуміння ситуації);

- порівняльність (зіставна в розрізі часу, структур);

- доцільність (придатність);

- ефективність (витрати на пошук та підготовку не перевищують вигоду від її використання);

- незаангажованість (інформація не повинна бути викривленою щодо зацікавлених осіб).

Наступним при визначенні інструментарію інформаційного забезпечення є методи як кількісні та якісні прийоми визначення взаємозв'язку та взаємовпливу факторів. Методи, що покладені в основу інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку, можна об'єднати у такі групи: загальнонаукові, стратегічного аналізу, економіко-математичні методи [8]. Крім того, пропонують виділяти традиційні і нетрадиційні методи, кількісні і якісні, логічні, економіко-математичні, евристичні [11].

Д.В.Райко пропонує ієрархію методів наукового пізнання, зокрема:

- філософські (діалектичний, метафізичний, аналітичний, інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний);

- загальнонаукові (системний, структурно-функціональний, кібернетичний, вірогідності, моделювання, формалізація);

- частконаукові (методи механіки, фізики, хімії, біології, соціально-гуманітарних наук та наук економічного циклу);

- дисциплінарні;

- міждисциплінарні;

- (методи синергетики) [18, с.279-283].

Результатом іншого наукового дослідження є поділ методів на аналітичні, які засновуються на безконтактних методах отримання інформації, опрацюванні статистичних даних, використанні комплексного аналізу; експертні - на узагальнені оцінок за результатами контактних методів збору

інформації; динамічне програмування - розрахунковий метод з використанням математичних моделей, лінійне програмування - математичний метод оптимізації [14, с.130].

Наведені наукові позиції можемо пояснити тим, що для сучасної економіки характерним є інтенсивне проникнення в неї інших галузей знань, в тому числі і математики. Володіння математичною мовою дозволить зробити стратегічне управління аналітично точнішим, і не дивлячись на те, що економіко-математичні методи не дають однозначної відповіді або рекомендації, проте вони сприяють проведенню розрахунків, результатом яких є альтернативні сценарії розвитку, що нададуть можливість оминати прийняття безпідставних рішень. Окремі методи не зможуть забезпечити розв'язання оптимізаційних та управлінських завдань стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства, тому необхідним є застосування математичного апарату через його послідовність, при якому результати застосування попереднього методу стануть вхідною інформацією для наступного, що сприятиме побудові цілісної програми дій, орієнтованої на досягнення бажаного результату.

При застосуванні різних методів скористаємося таким правилом: надмірна кількість інформації може лише нашкодити при прийнятті виваженого рішення. Таким чином, методичний інструментарій інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства, заснованого на системному підході, буде акцентуватися на основних положеннях щодо його розробки:

- ймовірність застосування методу районування як процесу пізнання та адекватного відображення результатів господарювання через виявлення, виділення та обґрунтування мережі районів; їх спільність, подібність масштабів, структури та інтенсивності господарської діяльності, виробничої та соціальної інфраструктури; єдність системи; наявність стійких зв'язків як компонентів цілісної системи;

- доцільність застосування таксономічного методу як спеціально спрямованого на дослідження об'єктів, що характеризуються великою кількістю різнорідних параметрів; побудований на визначенні синтетичного показника, що врахує вплив значень всіх індивідуальних; орієнтований на заданий нормативний вектор розвитку;

- можливість розрахунку комплексного показника оцінки потенціалу розвитку підприємства на підставі обґрунтованого визначення його складових та їх значимості за результатами експертного аналізу.

Як наслідок, маємо на меті дослідити і визначити теоретичні підходи до обґрунтування методичного інструментарію системи стратегічного управління потенціалу розвитку підприємства, основних його видів; довести можливості їх застосування через наявні переваги; розробити комплексний показник для оцінки потенціалу розвитку підприємства на основі експертного методу для забезпечення результату дослідження.

Відповідно до триєдиної природи формування потенціалу розвитку, пропонуємо наступний алгоритм побудови комплексного показника потенціалу розвитку на основі вказаного методичного інструментарію (рис.1). Виходячи з наведених підходів, комплексний показник для оцінки потенціалу розвитку (КППР) матиме наступний вигляд:

$$\text{КППР} = \text{ІП}_1 \times \text{К(РФ}_1) + \text{ІП}_2 \times \text{К(РФ}_2) + \text{ІП}_3 \times \text{К(РФ}_3), \quad (1)$$

- де ІП_1 – інтегральний показник складових I рівня;
- $\text{К(РФ}_1)$ – коефіцієнт значимості складових I рівня;
- ІП_2 - інтегральний показник складових II рівня;
- $\text{К(РФ}_2)$ - коефіцієнт значимості складових II рівня;
- ІП_3 - інтегральний показник складових III рівня;
- $\text{К(РФ}_3)$ - коефіцієнт значимості складових III рівня.

При цьому, сума значень вагомості не повинна перевищувати 1,0 або 100% для потенціалу розвитку підприємства як єдиної сукупності.

Наступною і останньою складовою інструментарію інформаційного забезпечення є моделі. Нестандартні рішення окремих завдань вимагають наукового обґрунтування на основі застосування рекомендованого інформаційного забезпечення та побудованих моделей, об'єднаних в одну структуру. І.П.Отенко у власній монографії зі стратегічного управління потенціалом підприємства стверджує, що моделювання пов'язано з деяким спрощенням, ідеалізацією об'єкту [17, с.62], хоча не заперечує важливість такого інструменту у системних дослідженнях [17, с.100].

Деяко іншої позиції притримується Є.В.Лапін щодо моделювання, яке на його думку, дозволить провести комплексну експертизу проектів розвитку, розрахувати сценарії розвитку на довготривалу перспективу, розв'язати завдання оптимального планування і управління з урахуванням впливу зовнішнього середовища [13, с. 94].

Виходячи з цього, відмітимо, що визначення поняття «модель» має деякі розбіжності у наукових поглядах. Модель відповідно до тлумачного українського словника - це зразок, взірцевий примірник, відтворення у зменшеному, у збільшеному або натуральному вигляді [20]. А.Г.Спіркін визначає модель як об'єктовану або уявно представлену систему, що заміняє об'єкт пізнання [21, с. 309]. Р.Акофф дає більш точніше визначення моделі як спрощене відображення реальності, яким вона може бути замінена при певних умовах, з метою полегшення і здешевлення маніпулювання нею [1, с.254].

Процес створення моделі і є моделюванням. Існує значна кількість методів моделювання, що є характерними для окремої науки (геометричні, фізичні, хімічні, біологічні, соціальні, політичні і т. і.).

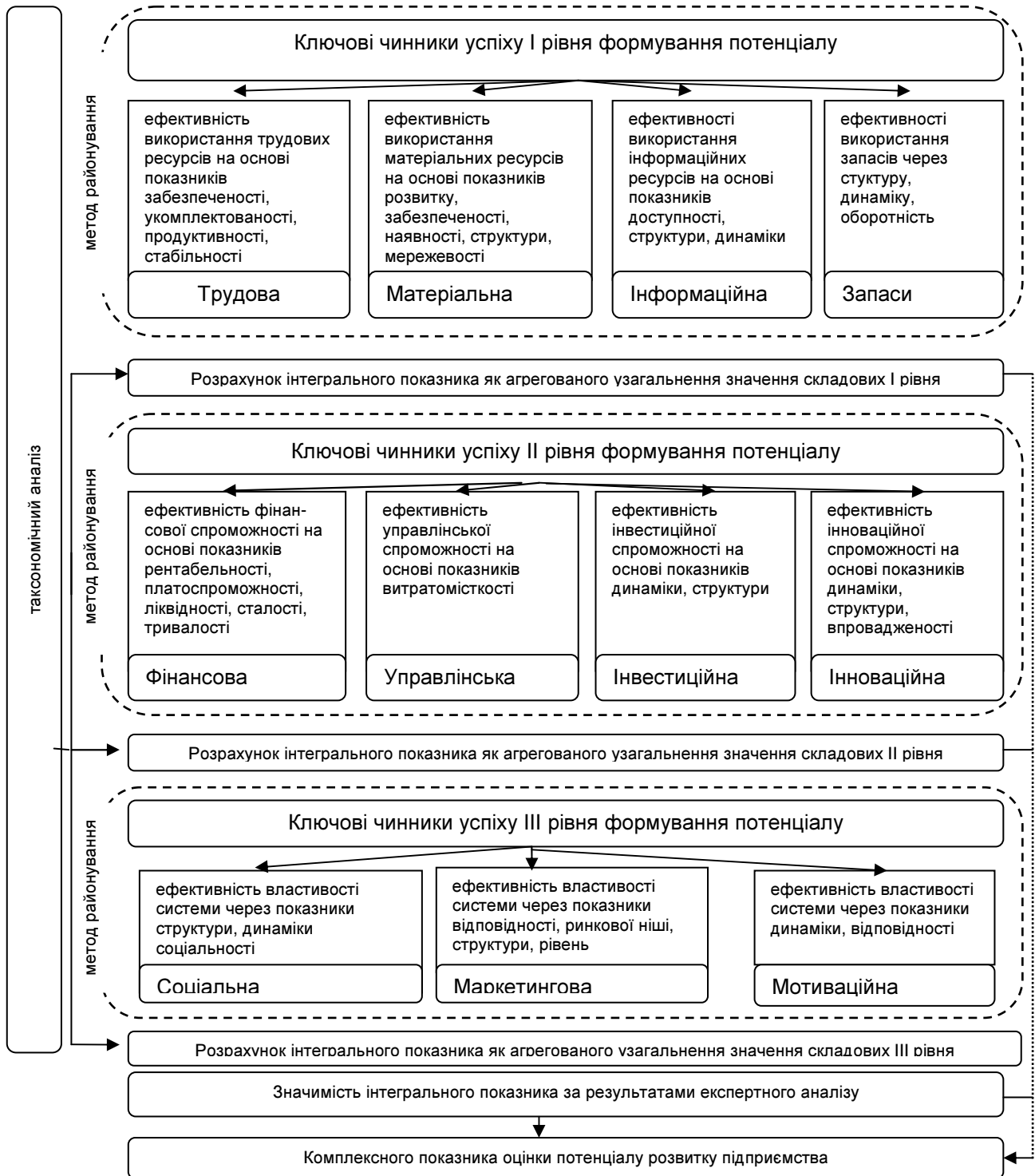

Рис. 1. Алгоритм побудови комплексного показника

Джерело: складено автором

Система моделювання включає комплекс економіко-математичних моделей, що опишуть динаміку складових компонентів з урахуванням зовнішніх факторів, комплекс прогнозованих розрахунків, вирішення оптимальних завдань, інформаційну базу, методику ідентифікації моделей і проведення експериментів [7, с.94].

Економіко-математичне моделювання надасть можливість „вивчити кількісні взаємозв'язки, взаємозалежності моделюючої системи та вдосконалити її подальший розвиток і функціонування з допомогою математичної моделі” [10, с.14].

І.П.Отенко застосовує системний метод як засіб моделювання потенціалу підприємства і вводить категорію системного моделювання [17, с.103]. Взявши за основу такий підхід, можемо стверджувати, що:

- моделювання потенціалу розвитку є вибором моделі потенціалу і процесів його формування та використання з метою збереження або покращення його якісних параметрів та характеристик;
- моделювання потребує системності і є складовою такої системи інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку поряд з підходом, принципами, методами.

Розроблений інструментарій інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку для наглядності представимо на рис. 2.

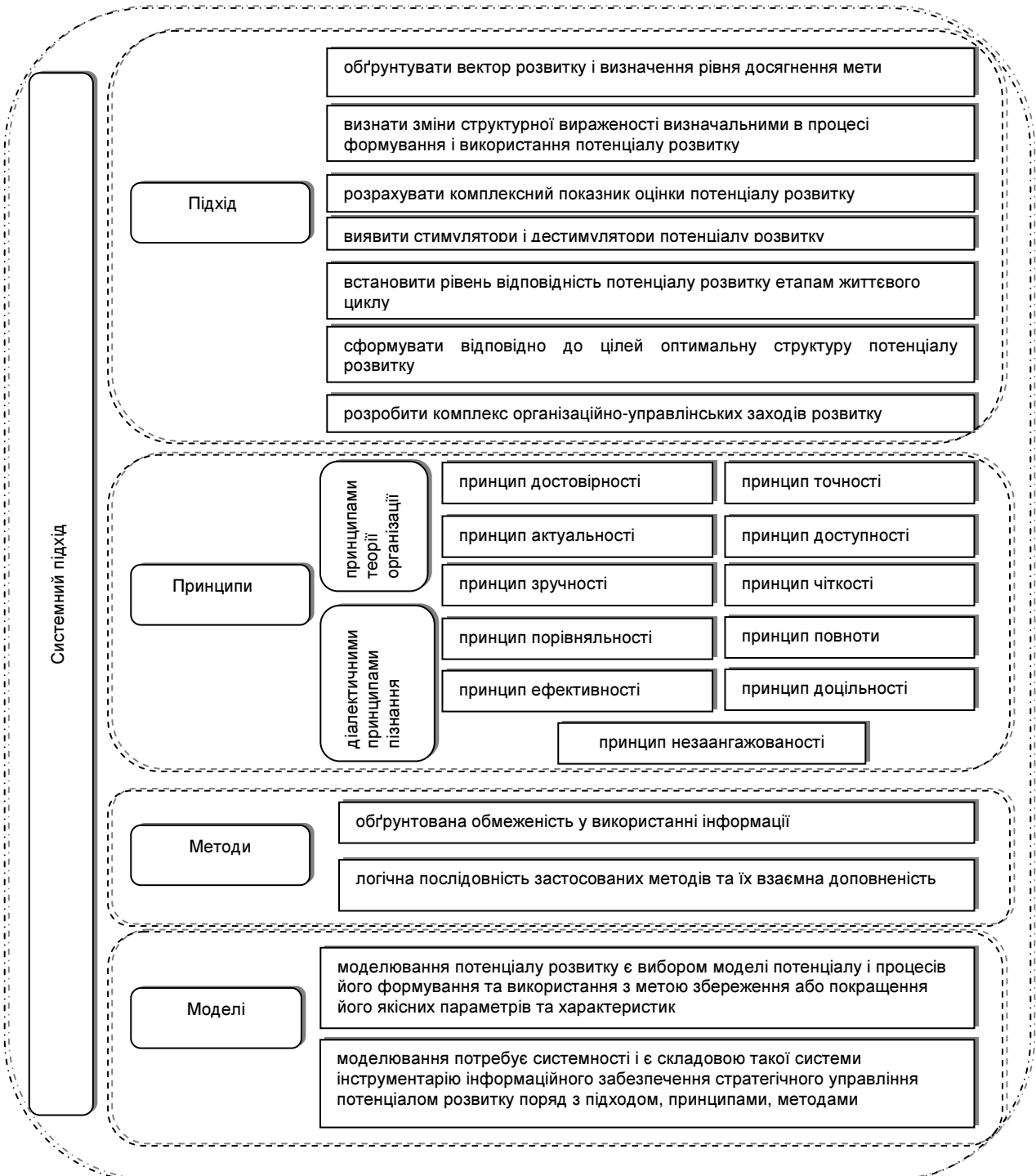

Рис. 2. Інструментарій інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства на основі системного підходу

Джерело: складено автором

Така візуалізація дозволить узагальнити наукові підходи, принципи, методи і моделі та на їх основі систематизувати інструментарій інформаційної системи стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства. Запропонований інструментарій інформаційного забезпечення сприятиме отриманню комплексного показника оцінки потенціалу як вектору розвитку при стратегічному управлінні підприємством.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, запропонований інструментарій інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства на основі системного підходу, принципів, методів і моделей дозволить врахувати особливості стратегічного управління потенціалом розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації, які полягають у визначеності з основними складовими потенціалу розвитку, можливості їх об'єднання та присвоєння значимості при розрахунку комплексного показника. Наведені методи забезпечать логічність в обґрунтуванні вибіркової сукупності, спрямованість у виділенні складових потенціалу розвитку, узгодженість у впорядкуванні значимості таких складових, визначеність у встановленні толерантних зрушень на основі граничної межі ризику, практичність у визначеності зі сценаріями розвитку.

Література

1. Аккофф Р. Планирование будущей организации / Р.Аккофф. – М. : Прогресс, 1985. – 328 с.
2. Бузько І.Р. Принципи інформаційного забезпечення діяльності підприємства [Електронний ресурс] // І.Р.Бузько, Є.С.Твердохлеб. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/buzko.pdf.
3. Бутинець Ф.Ф. Інформаційне забезпечення господарського контролю: розуміння системи знань / Ф.Ф.Бутинець, Т.А.Бутинець // Міжнародний збірник наукових праць. – Випуск 2(20). – С. 6-17.
4. Васильєва Т.А. Концептуальні основи формування системи управління потенціалом інноваційного розвитку підприємства на засадах маркетингу [Текст] / Т.А.Васильєва, С.В.Леонов, Я.М.Кривич // Маркетинг і менеджмент інновацій. - Т1,№4. - 2011.- С. 160 - 171.
5. Вертель В.В. Класифікація суб'єктів інформаційного забезпечення [Електронний ресурс] / В.В.Вертель. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2011/7Mark/58.pdf.
6. Візіренко С.В. Модель діагностики ефективності механізму формування та використання потенціалу економіки знань регіону [Текст] / С.В.Візіренко // Сталій розвиток економіки: всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – №11(1). – С. 121-125.
7. Економіко-математичні моделі економічного зростання [Текст]: монографія / О.О.Бакаєв, В.І.Грищенко, Л.І.Бажан, Л.О.Бакаєв, К.А.Бобер.- Київ.: Наукова думка, 2005. – 189 с.
8. Жигало І.І. Економічний інструментарій системи управління: концептуальний базис [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2011_714/13.pdf.
9. Зоріна О.А. Методологічні підходи в економічному аналізі [Текст] / О.А.Зоріна // Вісник ЖДТУ. – 2011. – №1(55). – С. 89-91.
10. Іващук О.Т. Економіко-математичне моделювання : навчальний посібник / О.Т. Іващук - Тернопіль: ТНЕУ „Економічна думка”, 2008. – 704 с.
11. Кальєніна Н.В. Інструментарій системи управління витратами підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2011_4/files/EC411_20.pdf.
12. Краснокутська Н.С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження : монографія / Н.С.Краснокутська. – Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. – 247 с.
13. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия [Текст]: монография / Е.В.Лапин. – Сумы: ИТД „Университетская книга”, 2002. – 310 с.
14. Мащенко Н.Є. іагностика як інструмент управління інформаційним потенціалом системи вищої освіти / Н.Є.Мащенко // Вісник Донецького національного університету. – 2011. – Випуск 2. – С. 127-132.
15. Міхайленко В.М. Моделі прийняття рішень в управлінні виробничим потенціалом агропромислового комплексу регіону [Електронний ресурс] / В.М.Міхайленко, Н.І.Черняк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vchnu_tekh/2009_1/zmist.files/58.pdf.
16. Надьон Г.О. Информационный подход к оценке инноваций / Г.О. Надьон // Матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. „М.І. Туган-Барановський – видатний вчений-економіст. Спадщина та новації”. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – Т. 1. – С. 149-153.
17. Отенко И.П. Стратегическое управление потенциалом предприятия : научное издание / И.П.Отенко. – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2006. – 256 с.
18. Райко Д.В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності: методологія та організація : монографія / Д.В.Райко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 632 с.
19. Сіменко І.В. Еволюція системного підходу як методологічна основа дослідження систем управління [Електронний ресурс] / І.В. Сіменко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2008_6/53.pdf.